

Skoler i landdistrikter

Sammenfatning

**Analyse og Erhvervsfremme
Februar 2008**

1. Indledning

Denne sammenfatning præsenterer hovedresultater fra Teknologisk Instituts undersøgelse "Skoler i landdistrikter", som er gennemført for Velfærdsministeriet.

Undersøgelsens baggrund og formål

I landdistriktsdebatten fremhæves skoler ofte som væsentlige institutioner i forhold til lokalsamfundets lokale liv, sammenhængskraft og aktiviteter. I dag eksisterer der meget debatmateriale om emnet, ligesom der er udarbejdet kvalitative enkeltstudier af områder, der har været udsat for skolelukning.¹ Der er imidlertid ikke hidtil lavet undersøgelser, der sigter mod at give et samlet, generelt billede af skolers betydning for nærmiljøet i danske landdistrikter, herunder konsekvenserne af en skolelukning.

Formålet med denne undersøgelse er derfor at belyse, hvilken betydning skolers eksistens - og lukning - har for udviklingen i et lokalområde. Herunder også at give svar på det klassiske spørgsmål om "hønen eller ægget", dvs. hvorvidt det er skolelukninger, der er årsag til, at et lokalsamfund er i tilbagegang, eller hvorvidt skolelukninger nærmere er en konsekvens af et lokalsamfunds negative udvikling i længere tid. Undersøgelsen belyser skolers betydning for lokalsamfundet både kvantitativt og kvalitativt og fokuserer på følgende hovedproblemstillinger:

Hvilken betydning har skoler i landdistrikter for et lokalområdes udvikling?

På grundlag en statistisk analyse sammenligner vi udviklingen i lokalområder i landdistrikter, hvor der siden 1990 er nedlagt skoler i forhold til områder, hvor der fortsat eksisterer skoler. Sammenligningen omfatter en lang række aspekter, herunder bl.a. befolkningsudvikling, alderssammensætning, indkomstudvikling, uddannelsesniveaue, udvikling i huspriser, handelsliv, kulturelle aktiviteter m.v. Er der større tilbagegang i lokalområder, hvor der er lukket skoler? Hvor meget? Hvad sker der på kort og lang sigt? Er der evt. forskelle i udviklingen afhængig af hvorvidt landdistriktet er udkantsområde eller pendlingsopland? Dette er nogle af de spørgsmål, vi tager op.

Hvilken funktion har skolen i lokalsamfundet?

Gennem kvalitative casestudier af seks udvalgte skolelukninger i landdistrikter belyser vi, hvilken betydning skoler har i lokalsamfundet, og på hvilke måder de medvirker til at øge den lokale sammenhængskraft. Det være sig som samlingspunkt for aktiviteter, informationsspredere, skabelse og vedligeholdelse af sociale netværk m.v. Casestudierne leverer eksempler på, hvordan disse funktioner varetages i områder, hvor skolen er lukket.

Hvilke faktorer har betydning for forældres skolevalg?

For at belyse betydningen af skoler i landdistrikter er det vigtigt at analysere forældres skolevalg. Hvorvidt medfører skolelukning i landdistrikter, at forældre med børn i skolealderen flytter – eller overvejer at gøre det? Hvilken betydning har eksistensen af en skole på forældres beslutning om at bosætte sig i et landdistrikt? Dette er nogle af de centrale spørgsmål, vi behandler.

¹ F.eks. Niels Egelund & Helen Laustsen, 2004, "Skolenedlæggelse – Hvilken betydning har det for lokalsamfundet", Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag, København

2. Konklusioner

Her præsenteres undersøgelsens hovedkonklusioner under følgende temaer:

- Skolelukninger i Danmark, deres omfang og udbredelse
- Udviklingen i lokalområder, hvor skoler er lukket
- Skolers betydning for lokalområdernes dagligliv og aktiviteter
- Hvad kan kommunen gøre i forbindelse med tilpasning af skolestrukturen?

2.1. *Omfang og udbredelse af skolelukninger i Danmark*

Antallet af skoler i Danmark falder

I perioden 1990-2007 er der blevet ca. 160-250 færre skoler i Danmark. Tallene varierer alt efter, hvordan man tæller. Når man tæller både offentlige og private skoler med, er tallet faldet fra 2263 til 2100, hvilket svarer til et fald på 7 %. Faldet er større, når der alene medtælles offentlige skoler, som der med et fald fra 1846 til 1600 er blevet 13% færre af.

Der er i perioden 1990-2007 "brutto" gennemført 387 skolelukninger. For at kunne belyse betydningen af en skolelukning for et lokalområde, har vi kategoriseret skolelukningerne efter, hvorvidt der i lokalområdet er et alternativ til den lukkede skole. Vor opgørelse viser, at der er gennemført i alt 127 "ægte" skolelukninger, hvor der efter lukningen ikke er en alternativ skole inden for en radius af 5 kilometer. De andre 260 "ikke-ægte" skolelukninger er enten blevet efterfulgt af en friskole (71), sammenlægning med en skole inden for 5 km (42), eller har en alternativ skole inden for 5 km i samme sogn (147). De fleste "ægte" skolelukninger, 94 ud af 127, er sket i landsogne, hvorimod de fleste skoler, der lukker i bygrænsesogne eller bysogne, har under 5 km til anden skole i samme sogn.

De skoler som lukker i landdistrikter, er typisk små skoler

De fleste "ægte" skolelukninger (94 ud af 127) er sket i landsogne. De skoler, som lukker uden alternativ eller erstattes med friskole, er fortrinsvis små skoler med 0.-7. klassetrin og en gennemsnitsstørrelse på 67 elever. Hovedparten (54 ud af 71) af de friskoler, der er oprettet efter skolelukninger, er oprettet i landsogne.

I de tilfælde, hvor skoler lukker med alternativ, er det typisk skoler med 0-10. klassetrin og med lidt højere gennemsnitligt elevtal (135 elever). Ifølge Undervisningsministeriets tal er danske grundskolers gennemsnitlige størrelse 372 elever for offentlige grundskoler (folkeskoler) og 302 elever for offentlige og private grundskoler under ét (i 2006). De lukkede skoler er således generelt små skoler i forhold til skolers gennemsnitlige størrelse i Danmark.

2.2. *Udviklingen i lokalområder, hvor skoler er lukket*

Skolelukningerne er ikke årsag til lokalområdets tilbagegang, men nærmere resultatet af en forudgående tilbagegang

Denne konklusion bygger på følgende resultater i undersøgelsen:

Skolerne har faldende elevtal i årene forinden

Undersøgelsen viser, at de fleste (73%) af de skoler, som er lukket uden alternativ, har haft faldende elevtal de sidste 5 år inden skolelukning, og at faldet for næsten halvdelen af skolerne er på over

25%. Blandt de skoler, der erstattes med friskole, er der også en ret stor andel (sammenlagt 61%), der har fald i elevtallet inden skolelukning.

Negativ befolkningsudvikling længe før skolelukning

Undersøgelsen viser, at der i de lokalområder, hvor skoler lukker uden alternativ, er en negativ befolkningsudvikling længe før skolelukningen (gennemsnitligt årligt fald på -0,39% de sidste 10 år før). Disse områders befolkningsudvikling er endog mere negativ inden skolelukningen end efter, hvor faldet er gennemsnitligt -0,01% de første 5 år efter. Disse tal for befolkningsudviklingen indikerer, at skolelukninger mere er resultatet af en forudgående tilbagegang i befolkningen generelt, end at det er skolelukninger, der skaber tilbagegangen.

Etableringen af friskoler "bremser" ikke udviklingen

Undersøgelsen viser, at eksistensen af en skole i lokalområder i landdistrikter, især i udkantkommuner, ikke bremser en tilbagegang. Områder, hvor der efter skolelukning er etableret friskoler, har således også tilbagegang i befolkningsudviklingen. Faktisk er det sådan, at befolkningsudviklingen 1990-2006 har været mest negativ i de områder, hvor den lukkede skole er blevet erstattet med en friskole.

Andelen af forældre, som vil flytte væk på grund af skolelukning, er moderat

Surveyundersøgelsen af danske forældres skolevalg viser, at hvis børnenes skole lukkede, så ville langt de fleste forældre i landdistrikter (87%) blive boende, mens 8% ville overveje at flytte, og 3% helt sikkert ville flytte. Andelen, som ville overveje at flytte, er højest blandt forældre i udkantsområder (10%), men forskellen er begrænset.

En af de mulige forklaringer på, at relativt lave andele af forældrene vil vælge at flytte, kan være, at transporttiden til skoler i Danmark er relativt begrænset. Surveyundersøgelsen viser, at 73% af forældrene har under 10 minutters transporttid til skole, mens andelen blandt danske forældre generelt er 80%.

Når man sammenholder forældrenes faktiske transporttid med den maksimalt acceptable transporttid, så viser det sig, at stort set alle forældre ville kunne tolerere længere transporttider, end de faktisk har nu. Ydermere viser undersøgelsen, at en del af forældrene (29%) i landdistrikter har mulighed for at benytte en skole tættere på, hvis den skole de benytter p.t., skulle gå hen og lukke.

Børnefamiliers tilflytning til områder efter skolelukning er uændret

Analyse af til- og fraflytningsstatistik fra Danmarks Statistik viser, at tilflytningen af børnefamilier til lokalområder, hvor der er lukkede skoler, ikke er mindre efter skolelukningen end før.

Surveyundersøgelsen blandt danske forældre viser, at en relativt stor andel (60%) af danske forældre tillægger det afgørende eller stor betydning, at der ligger en skole i lokalområdet, hvis de skulle flytte på landet. Disse forældre begrundes det især med, at nærheden skaber trygge rammer for de mindre børn, samt at skolen styrker det lokale fællesskab og kontakten til andre forældre. De vil gerne have små skoler og ser dette som en kvalitet i sig selv. Surveyundersøgelsen viser således, at mange forældre *siger*, at det har betydning, at der ligger en skole i lokalområdet, men at den faktiske flyttestatistik viser, at områder, hvor der er lukkede skoler, har uændret tilflytning.

De politiske begrundelser for skolelukningerne: Økonomi, pædagogik og faldende elevtal

At skolelukningerne er resultatet af en forudgående tilbagegang, svarer til de politiske begrundelser, der er for de udvalgte skolelukninger, vi har undersøgt i casestudier. Casestudierne viser, at de politiske begrundelser for skolelukningerne typisk er både økonomiske og pædagogiske. Det økonomiske argument er typisk, at de lukkede skoler, som i årene forinden har haft faldende og lavt elevtal, er for dyre opgjort i kr. pr. elev.

De pædagogiske argumenter går typisk på, at det lave elevtal medfører så få elever pr. klassetrin, at det er uhensigtsmæssigt for undervisningen og det sociale miljø. Blandt de lukkede skoler er der eksempler på, at de i årene inden skolelukningen har søgt at løse problemet med det lave elevtal ved at rykke eleverne en klasse frem eller tilbage og at anvende samlæsning. De økonomiske og pædagogiske begrundelser er typisk tæt forbundne, idet et faldende elevtal kan medføre reduktion af bevillingerne til lærerstaben, hvilket ifølge case kommunerne kan skabe vanskeligheder i forhold til den øgede fagspecialisering.

Tilbagegangen vedrører en bred vifte af indikatorer

Undersøgelsen viser, at de områder, hvor der forekommer skolelukninger, er præget af større tilbagegang end andre lokalområder i landdistrikter, hvor der fortsat eksisterer skoler. Denne forskel gælder for en bred vifte af indikatorer:

Befolkningsudviklingen i områder, hvor der er lukket skoler uden alternativ, er mere negativ (gennemsnitlig årligt fald på -0,05%), mens områder, hvor der fortsat eksisterer skoler, har haft en positiv befolkningsudvikling på 0,35-0,45%. Tilbagegangen er mest negativ (-0,59%) i landsogne, som ligger i udkantkommuner. Dette mønster finder vi også, når vi sammenligner udviklingen i landsogne, der er stillet ens med hensyn til geografisk beliggenhed og størrelse. Når man sammenligner landsogne, der ligger i udkantkommuner, så er der mere negativ udvikling i befolkningens størrelse (-0,69%) og antallet af børnefamilier (-1,59%) i områder, hvor der er lukket skoler end i lignende områder, hvor der fortsat eksisterer skoler (her er de tilsvarende tal hhv. -0,33% for befolkningsudvikling og -0,38% for udviklingen i antallet af børnefamilier).

Undersøgelsen viser således, at de områder, hvor der er lukket skoler, er præget af mere negativ udvikling end de områder, hvor der fortsat eksisterer skoler. Det betyder ikke, at det er skolelukningen, der er årsag til tilbagegangen i disse områder, idet den større tilbagegang også var der før skolelukningen og dermed kan være medvirkende forklaring på, at der lukkes skoler.

Antallet af børnefamilier falder mere i områder, hvor der er lukket skoler uden alternativ (gennemsnitligt -0,51% om året), mens børnefamiliernes antal stiger i de områder, hvor skolen er lukket med alternativ (+0,41%) og i områder, hvor der fortsat eksisterer en eller flere skoler (+0,44%).

Uddannelsesniveaulet stiger mindre i områder, hvor der er lukket skoler uden alternativ.

Undersøgelsen viser, at antallet af borgere med lang uddannelse stiger mindre i områder, hvor der er lukket skoler uden alternativ (+4,09%) end i områder, hvor der fortsat eksisterer skoler (+4,66%).

Huspriserne falder mere i områder, hvor der er lukket skoler uden alternativ (-1,4%) end i områder, hvor der fortsat eksisterer skoler (-0,31%). Tallene viser den gennemsnitlige årlige udvikling i kvadratmeterpris ved salg af enfamiliehuse indekseret i forhold til udviklingen i alle sogne i landdistrikter. Undersøgelsen indikerer, at huspriserne udvikler sig mest negativt i årene lige efter skolelukningen, men at effekten aftager over tid. Således udvikler huspriserne sig mere negativt i

områder, hvor den eneste skole er lukket for få år siden, i 2001-2003, end i områder, hvor den eneste skole lukkede tilbage i 1992-1994 (+0,15) eller 1995-1997 (+0,4).

Familieindkomsten stiger lidt mindre i lokalområder, hvor der er lukket skoler uden alternativ (+1,71%) end i områder, hvor der fortsat eksisterer skoler (+1,83%).

Arbejdsstyrken "skrumper". Undersøgelsen viser, at antallet af personer i arbejde (-0,42%) og antallet i arbejdsstyrken (-0,71%) falder mere i de lokalområder, hvor der er lukket skoler uden alternativ, end i de områder, hvor skoler er lukket med alternativ (hhv. +0,41% og +0,19%).

Hvor mange indbyggere svarer det til?

Ovenstående tal, som viser den negative befolkningsudvikling, bliver nemmere at forstå hvis de anskueliggøres i antallet af indbyggere.

En tilbagegang på -0,59% svarer til, at der i et landsogn med gennemsnitlig størrelse på 750 indbyggere årligt bliver ca. 4,5 indbyggere færre. Fra 1990 til i dag svarer det til et fald på ca. 70 personer.

2.3. Skolers kvalitative betydning for lokalområdets dagligliv og aktiviteter

Konklusionerne ovenfor har set på udviklingen med kvantitative, statistiske briller. Et andet spørgsmål er, hvordan en skolelukning kvalitativt påvirker et lokalområdes dagligliv og aktiviteter. Dette belyser undersøgelsens casestudier af seks udvalgte skolelukninger.

Skoler i landdistrikter har en vigtig funktion som samlingspunkt i lokalområdet

Casestudierne viser, at skoler i landdistrikter udgør et vigtigt samlingspunkt, der binder området socialt sammen på flere måder. Først og fremmest danner skolen baggrund for lokale arrangementer og foreningsliv, der går på tværs af aldersgrupper, og som også foregår udenfor skoletiden. Casestudierne viser også, at skolen tillægges stor betydning for et områdes kulturelle identitet, som lokalt mødested og omdrejningspunkt, selv blandt forældre, som benytter andre lokale skoler og blandt unge, der er fraflyttet egnen, men som kommer hjem engang imellem.

Umiddelbart påvirkes foreningslivet dog kun moderat af en skolelukning

Når skolen fungerer som et vigtigt lokalt omdrejningspunkt, så kunne man umiddelbart forvente, at lokale arrangementer og foreningsliv ville stagnere væsentligt ved dens lukning. Dog er det gennemgående billede på tværs af de seks cases, at foreningslivet videreføres i nogenlunde samme omfang under de nye vilkår. Casestudierne viser, at en vigtig forudsætning for videreførelsen er, at foreningerne fortsat har adgang til de nødvendige lokaler og fysiske faciliteter, hvor man kan samles.

Men foreningslivet kan stagnere på længere sigt

Casestudierne viser gennemgående, at foreningslivet umiddelbart efter en skolelukning typisk videreføres nogenlunde upåvirket, hvis foreningerne har adgang til de nødvendige fysiske faciliteter. Dog peger flere cases på risikoen for, at en skolelukning *på længere sigt* kan påvirke foreningslivet negativt. Dels som følge af, at forældre og børn lægger deres engagement på den nye skole i naboområdet, og dels som følge af ændret tilflytning og befolknings sammensætning.

En skolelukning kan udfordre eksistensen af den lokale daginstitution

Forældre i landdistrikter oplever skolen og børnehaven som to institutioner, der hænger sammen, idet børnehaven er "fødebørnehave" til skolen. Casestudierne viser, at det har stor betydning for forældrene, at der i lokalområdet er en børnehave i tilknytning til skolen. Når lokalområdets eneste skole lukker, så kan det have den effekt, at det svækker kundegrundlaget for dagpasningen og dermed kan medføre, at også børnehaven lukker.

Skolelukning har begrænset betydning for områdets dagligvarehandel – den var væk i forvejen

Casestudierne viser, at skolelukninger i landdistrikter har begrænset betydning for omfanget af lokalområdets dagligvarehandel og antallet af butikker. De udvalgte cases har alle gennem de seneste årtier oplevet den samme koncentration af dagligvarehandel og butiksdød som mange andre lokalområder i Danmark. Det er en udvikling, som satte ind længe før skolelukningerne. Dog viser casestudierne, at etableringen af en ny skole eller institution, f.eks. en friskole eller en efterskole, kan have betydning for at dagligvarehandelen i lokalområdet fastholdes eller udvides.

Sammenfattende peger dette på, at en skolelukning alt andet lige vil kunne afmatte den begrænsede lokale handel, der måtte findes, men at det meste af den var væk i forvejen. En telefonrundspørge blandt de større kiosk- og supermarkedskæder, som har butikker i landdistrikterne, bekræfter dette, da ingen kan give konkrete eksempler på, at lukningen af dagligvarebutikker har været nødvendiggjort af lukningen af en lokal skole.

Et områdes attraktivitet og udvikling afhænger af mange andre faktorer end skoler

De kvantitative, statistiske analyser i denne rapport viser overordnet, at befolkningsudviklingen og antallet af børnefamilier er præget af større tilbagegang i landdistriktsområder, hvor der er lukket skoler end i områder, hvor der fortsat eksisterer skoler. Det skal dog fremhæves, at dette er overordnede gennemsnitsresultater.

Casestudierne viser, at et lokalområdes attraktivitet og udvikling er påvirket af mange forskellige faktorer, og at nogle lokalområder kan være begunstiget af følgende faktorer:

- *Nærhed og pendling til større arbejdspladser og byområder*
- *Herlighedsværdier og natur*
- *At kommunen udstykker nye grunde til beboelse.* Flere cases illustrerer, at lokalområdet kan tiltrække tilflyttere ved, at kommunen har en udstykningspolitik, der udnytter lokalområdets styrkepositioner og f.eks. udstykker "udsigtsgrunde"
- *Gode busforbindelser og infrastruktur.* Nogle lokalområder i casestudierne er begunstiget af at ligge tæt ved motorveje, der muliggør pendling til centerområder eller at have gode busforbindelser, mens andre områder fremhæver, at områdets dårlige busforbindelser er med til at hæmme områdets udvikling og yderligere tilflytning, da det er nødvendigt at have bil for at kunne bo i området.

Udover disse faktorer kan et lokalområde have andre *kulturelle ressourcer og styrker*, som er vanskeligere at beskrive og måle. Casestudierne peger på, at styrken af den *kulturelle identitet* og det *sociale sammenhold* i området kan være en væsentlig forklaring på, hvordan et lokalområde påvirkes af en skolelukning.

Case 3 (Sundby, som ligger på Mors i Nordvestjylland) er et eksempel på et område karakteriseret ved et meget stærkt lokalt sammenhold, mange sociale og kulturelle aktiviteter i området og en

udpræget lokal identitetsfølelse blandt beboerne. Det er i høj grad disse ressourcer, der forklarer, at der hurtigt blev taget initiativ til etablering af en friskole med stor lokal opbakning. Omvendt udgør Case 6 (Brandstrup, som ligger på Lolland vest for Maribo) et eksempel på et lokalområde, der har færre af sådanne ressourcer. De manglende sociale ressourcer i lokalområdet afspejler sig blandt andet ved, at det i Brandstrup ikke lykkedes at rejse engagement til at deltage i kommunens igangværende forsøgsordning om forskønnelse af nedslidte lokalområder med støtte fra Socialministeriet.

2.4. Hvad kan kommunen gøre i forbindelse med tilpasning af skolestrukturen?

På baggrund af undersøgelsen kan der sammenfattes en række handlemuligheder, som en kommune kan vælge i forbindelse med tilpasning af sin skolestruktur. Herunder dels alternative løsninger til skolelukninger og dels opfølgende indsatser, der har til formål at modvirke negative konsekvenser efter en eventuel skolelukning er besluttet og gennemført.

Hvilke indsatser og løsninger, der vælges lokalt, er i sidste instans et politisk spørgsmål og nærværende rapport udpeger ikke nogen løsninger som de normativt rigtige.

1. Koncentration af indskolingsklasser og overbygning på bestemte skoler

Casestudierne viser, at beslutningsprocessen ved skolelukninger typisk ikke blot retter søgelyset mod en enkelt skole, men at det er den samlede skolestruktur i området, der vurderes. I den sammenhæng vil en kommune kunne overveje forskellige alternative løsninger til skolelukninger, som involverer den samlede skolestruktur.

Denne løsning, *koncentration af indskolingsklasser og overbygning på bestemte skoler*, går ud på, at skolerne i et område deler eleverne mellem sig således, at indskolingen samles på én skole, mens overbygningen samles på en anden skole. Inden lukningen af Ulbølle Skole (Case 1; Ulbølle ligger på Fyn mellem Faaborg og Svendborg) blev en sådan alternativ løsning bragt i spil i debatten. Løsningen gik ud på at samle indskolingen, dvs. 0-2. klasse, i Ulbølle, hvilket ville betyde, at Ulbølle Skole skulle overtage indskolingsårgangene fra folkeskolen i Vester Skerninge og afgive de andre klassetrin til Vester Skerninge.

De mulige fordele ved sådanne løsninger er, at der bevares skoler i lokalområderne. Koncentrationen af elever kan betyde, at man måske løser problemet med, at der er så få elever pr. klassetrin, at det er u hensigtsmæssigt for undervisningen og det sociale miljø. Hvorvidt antallet af elever vurderes som stort nok til at være både pædagogisk og økonomisk bæredygtigt, vil dog være en politisk afvejning.

En mulig ulempe er, at løsningen kan møde bred modstand, da hvert lokalområde skal afgive elever til et andet område. Casestudierne illustrerer, at sådanne løsninger kan have svært ved at skabe opbakning, da de involverede lokalområder og skoler ikke vil "afgive" elever til hinanden. Den alternative løsning mødte således modstand i både Ulbølle og Vester Skerninge. Folk i Ulbølle var imod, fordi de var kedede af at skulle afgive de større børn og de skole- og fritidsaktiviteter, de ville trække med sig, mens forældrene i Vester Skerninge heller ikke ville afgive deres yngste elever. Tilsvarende modstand mod lignende løsninger var der ved lukningen af Sundby Skole (Case 3) og i Case 4 (Rørup, som ligger på Fyn mellem Odense og Middelfart).

En anden mulig ulempe ved sådanne løsninger er, at det kan skabe en lidt besværlig, sammensat skolestruktur. Case 2 (Vejrum-Viskum, som ligger vest for Viborg) er et eksempel på et lokalområde, som mange år forinden havde gennemført en sådan koncentrationsproces, hvor

mindre landsbyskoler fra 0-7. klasse delte eleverne mellem sig. Det havde derfor medført en meget "trinvis" skolestruktur, hvor børn skulle skifte skole tre gange. Børn i Lindum gik først i skole fra børnehaveklassen til og med 3. klasse, hvorefter de skiftede til Vammen Skole og gik der fra 4-7. klasse. Herefter skiftede til Rødding Skole i 8-10. klasse.

2. Sammenlægning af flere klassetrin på samme skole

Denne alternative løsning blev forsøgt i Case 3 (Sundby Skole) for at imødegå det faldende elevtal. Men da der også blev rejst kritik mod dette ud fra pædagogiske synspunkter, blev det i sidste ende besluttet, at grundlaget for skolen var for lille.

3. Fælles administrativ ledelse af flere skoler

Dette alternativ blev debatteret i Case 4 (Rørup Skole), hvor det blev overvejet at lade Rørup Skole og Årup Skole have fælles administrativ ledelse og omfordeling af eleverne, så elever fra Årup kunne sendes til Rørup Skole. Disse ideer strandede dog på modstand fra både Rørup, hvor det blot blev anset for at være et skridt på vej mod den endelige nedlægning, og fra borgere i Årup, som ikke ønskede at sende børn til Rørup Skole. Kommunalbestyrelsen vedtog derfor endeligt at nedlægge Rørup Skole.

4. Støtteforanstaltninger for skoler med faldende elevtal

I Case 1 (Ulbo) forsøgte kommunen nogle år inden skolelukningen flere tiltag for at modvirke skolens faldende elevtal. Blandt andet modtog skolen økonomiske forsøgsmidler til at igangsætte aktiviteter i skolen med samarbejde med foreninger i lokalområdet. F.eks. aflønning af lærere til idræt, håndarbejde og filmklub samt fællesspisning mellem sognets beboere. Erfaringen fra forsøgene er, at de gik udmærket, men kun så længe der var penge til det.

5. Organisere transport, som bringer børnene tidligt hjem til lokalområdet igen

Denne løsning kan betegnes som en kompenserende foranstaltning, efter at en skolelukning evt. er gennemført. Løsningen går ud på, at beholde de yngre børn i lokalsamfundet om eftermiddagen. Denne løsning blev valgt i Case 5 (Haunstrup, der ligger lidt vest for Herning), hvor forældrene efter skolelukningen valgte at fokusere på at beholde den lokale daginstitution ved at sørge for bustransport af skolebørnene tilbage til Haunstrup om eftermiddagen frem for at lade dem anvende skolefritidsordningen i Snejbjerg. Den integrerede dagsinstitution betegnes af mange borgere som "redningsplanken", der skaber fortsat liv i byen om eftermiddagen.

De mulige fordele ved en sådan løsning er, at børnene fastholdes i lokalområdet om eftermiddagen, hvilket skaber liv i nærmiljøet og styrker de lokale foreningers aktiviteter og samt forældrenes engagement.

De mulige ulemper ved en sådan løsning kan ifølge de interviewede være, at børnene socialt får svagere kontakt med de andre børn på den nye skole, da de ikke deltager i skolefritidsordningens aktiviteter.

6. Støtte fastholdelse af daginstitutionstilbud

Forældre i landdistrikter oplever skolen og børnehaven som to institutioner, der hænger sammen idet børnehaven er "fødebørnehave" til skolen. Casestudierne viser, at det har stor betydning for forældrene, at der i lokalområdet er en børnehave i tilknytning til skolen. Hvis lokalrådets eneste skole lukker, så kan det svække kundegrundlaget for dagpasningen og dermed medføre, at også børnehaven lukker. Dette betyder, at kommunen i forbindelse med evt. skolelukninger

kan overveje om, og i givet fald hvorledes, den vil sikre daginstitutionstilbud i området for at fastholde områdets attraktivitet for børnefamilier. Case 3 (Sundby) viser f.eks. betydningen af, at der er en børnehave. Her berørte skolelukningen også daginstitutionen, som blev drevet i tilknytning til skolen under Landsbyordningen. Da dette ikke længere kunne lade sig gøre, blev der taget initiativ til at oprette en fribørnehave i de samme lokaler. Denne drives fortsat under Puljepasningsordningen.

7. Støtte lokale foreningers fortsatte adgang til fysiske faciliteter

Hvis skolen i lokalområdet lukkes, kan det betyde, at lokale foreninger mister adgang til fælles møderum og idrætsfaciliteter. Casestudierne viser, at en vigtig forudsætning for videreførelsen af foreningslivet er, at foreningerne fortsat har adgang til de nødvendige lokaler og fysiske faciliteter, og at disse vedligeholdes.

Når en skolelukning er besluttet, står kommunen overfor at vælge, hvad der skal ske med skolens bygninger, herunder hvorvidt de skal sælges til andet formål. Hvis kommunen beslutter at sælge eller leje skolens bygninger til andet formål, så kan kommunen overveje om og evt. hvordan, den vil sikre lokale foreningers adgang til skolens faciliteter.

En sådan løsning blev valgt i Case 1 (Ulbølle), hvor kommunen udlejede skolens bygninger til andet formål men klausulerede, at de lokale foreninger havde adgang til lokaler og sportsanlæg. I Case 6 (Brandstrup) er skolens tilbageværende bygninger med støtte fra Landdistriktpuljen omdannet til fælles kulturcenter. Ligeledes har kommunen støttet renoveringen af skolens gymnastiksal, da den udgjorde områdets eneste sportshal. Lokalbefolkningen har med andre ord ikke helt mistet det samlingssted, som skolens lokaler repræsenterede før lukningen, og antallet af fritidsaktiviteter og kulturelle tilbud i Brandstrup synes ikke at have ændret sig væsentligt derefter.

8. Støtte forældres eventuelle bestræbelser på at oprette en friskole

Casestudierne viser, at en afgørende forudsætning for, at en friskole oprettes efter en skolelukning er, at der er tilstrækkelig interesse, opbakning og elevgrundlag blandt forældrene. Case 1 (Ulbølle) og Case 5 (Haunstrup) rummer eksempler på friskoleplaner blandt forældrene, som ikke blev til noget, da elevgrundlaget og antallet af indmeldelser, blev vurderet som utilstrækkeligt af forældrene.

Hvis kommunen efter en skolelukning konstaterer, at det blandt forældrene er lykkedes at organisere opbakning og indsamling til en friskole, så kan kommunen stå overfor en politisk beslutning om, hvorvidt skolen skal sælges til dette formål og på hvilke vilkår.

Casestudierne viser eksempler på, at kommuner har stillet sig positiv overfor forældres friskoleplaner. I Case 3 (Sundby) blev Mors Kommune vurderet som en konstruktiv medspiller i forløbet, idet kommunalbestyrelsen vedtog at sælge skolebygningerne til friskoleforeningen til reduceret pris. I Case 1 (Ulbølle) tilbød Egebjerg Kommune at sælge skolens bygninger til friskoleinitiativet (som ikke blev til noget) for 1.950.000 kr. Købstilbudet gjaldt i 2 år, hvor friskolen i mellemtiden kunne leje bygningerne. En betingelse for købstilbudet var, at bygningerne skulle stilles til rådighed for fritidsaktiviteter. Købstilbudet var dog politisk omdiskuteret i kommunen, og nogle politikere argumenterede, at skolen burde have været udbudt i fri handel.

Hvorvidt kommunen ønsker at støtte forældres eventuelle ønske om at oprette en friskole er selvsagt et politisk spørgsmål, hvor forskellige forhold kan afvejes.

Ulemperne ved at støtte oprettelsen af en friskole kan være, at der opretholdes en skolestruktur med flere mindre skoler i området, der "konkurrerer" om elevgrundlaget. Til illustration nævnes det i Case 3 (Sundby), at friskolen er udsat for en forholdsvis hård konkurrence fra de nærliggende friskoler samt folkeskolen i Ø. Jølby, som alle ligger inden for en radius af 6 km. Dette har tilsammen gjort, at friskolen og kredsen af forældre omkring den er meget lokalt orienteret. Vejrum-Viskum friskole (Case 2) er et eksempel på en friskole, som kom godt fra start og tiltrak elever fra naboområdet, men som nu oplever faldende elevtal.

En anden ulempe kan være, at kommunen ikke realiserer den tilsigtede besparelse ved en skolelukning, idet den via tilskud skal bidrage til friskolen.

Fordelene ved at støtte oprettelsen af en friskole kan være, at den kan styrke det lokale liv i området. Casestudier viser, at de oprettede friskoler kan overtage den oprindelige skoles rolle som fælles samlingspunkt og at de tilmed kan tilføre lokalområdet større engagement og aktivitetsniveau. I Case 2 (Vejrum-Viskum) bruges friskolens lokaler meget af de lokale foreninger, og skolen har betydet, at der er kommet flere nye aktiviteter til, f.eks. børnegymnastik. Blandt de interviewede vurderes det, at hvis der ikke lå en skole, så ville fodbold, gymnastik og andre aktiviteter flytte til nærmeste større by efter et stykke tid. Skolens lokaler og faciliteter betegnes som nødvendige. Tilsvarende vurderes det i Case 3 (Sundby), at friskolen har formået at overtage en del af den rolle som samlingssted, som folkeskolen tidligere havde. Således afholdes der stadig "sogneaftener" med fællesspisning og socialt samvær i bygningerne, og friskolen er i det hele taget en aktiv medspiller i lokalsamfundet.

9. Udnytte mulighederne for at etablere nye institutioner i den tidlige skoles lokaler

Hvis kommunen lukker skolen i et område, står den overfor en politisk beslutning om, hvad der skal ske med den tidligere skoles bygninger og faciliteter. Hvis der ikke etableres en friskole, kan kommunen udnytte de muligheder, der måtte være for at tiltrække andre institutioner til at etablere sig i skolens lokaler. Casestudierne rummer flere eksempler på dette:

I Case 1 (Ulbølle) blev skolens bygninger efter nogle år brugt til etablering af en idrætsefterskole for elever med særlige behov. Initiativtagerne til skolen kontaktede flere kommuner om ledige bygninger, og i den forbindelse udnyttede den tidligere Egebjerg Kommune lejligheden til at fremvise Ulbølle Skoles tomme bygninger. Efterskolen opleves at have haft stor betydning for lokalrådets liv og vitalitet. Dels er der kommet nye elever og lærere til, som skaber liv og handel i byen. Dels er skolen samlingspunkt for aktiviteter med beboerne, og skolen har et godt samarbejde med de lokale foreninger. Efterskolen har siden udvidet og bygget om, og flere vurderer, at der nu er flere lokale aktiviteter med tilknytning til skolen, end der var med den daværende folkeskole.

I Case 4 (Rørup) blev de gamle skolebygninger, efter at have stået tomme i nogle år, solgt til privatskolen Lærkeskolen for børn med specielle behov. Dette har givet noget af livet tilbage i byen, idet Lærkeskolen var villig til at leje lokaler ud uden for skolens egen åbningstid, hvilket var vigtigt for det lokale foreningsliv, som nu fik mulighed for igen at bruge skolebygningerne som et fysisk aktiv i området. Som følge af børnenes specielle behov kan de lokale foreninger dog ikke benytte lokalerne i fuldt samme udstrækning som før skolelukningen.

Ovenstående eksempler viser, at når et lokalområde mister sin skole, kan kommunen medvirke til, at lokalområdet tilføres noget andet i stedet, som bidrager til at fastholde aktiviteter og liv i området.